

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ

1

KISA ÖZET

KOLAY AÖF

1. Ünite – 19. Asırda Osmanlı Türk Düşüncesi

Osmanlı İmparatorluğu 17. asırdan itibaren Avrupa devletleriyle yaptığı her savaşta artık topraklar alarak değil topraklar bırakarak geri çekilmeye başlamıştır. Özellikle 1683'teki ikinci Viyana yenilgisi, Avrupa devletlerine Osmanlı'nın eski gücünde olmadığını göstermiştir. 18. asırdan itibaren ise bilimsel, pedagojik, askerî ve ekonomik yönden yeni hayat şartları yaratmış Avrupa devletleri karşısında, sözü edilen alanlarda hiçbir gelişme ka dedemeyen, ekonomik yönden art arda gelen savaşlar ve isyanlarla birçok alanda gelişmeyi ve ilerlemeyi unmuş bir Osmanlı imparatorluğu bulunmaktadır.

BATI İLE İLİŞKİLER VE YENİLİK HAREKETLERİ

Türklerin Batılı olarak isimlendirilen toplumlarla asıl ilişkileri, aşağı yukarı iki buçuk asır kadar süren Haçlı Seferleri zamanında olmuştur.

13. asırda Haçlı seferlerinin duraklaması ve 1204'de İstanbul'da kurulan Latin imparatorluğunun 1261'de yıkılması üzerine Batı ile ilişkiler önemli hale gelmiştir. 1299'da kurulan Osmanlı devleti, Anadolu'nun batısında Bizans'ı yenip İstanbul'u 1453'te fethettikten sonra başladığı Karadeniz sahillerinin fetih işlemini tamamlayarak Akdeniz'in kuzeyindeki Ceneviz hâkimiyetini sona erdirmiştir. Bu sıralarda Suriye ve Mısır'da önemli ticaret imkânına sahip olan Venedikliler, Osmanlı devletiyle anlaşmışlardır. Bu nedenle Venedik ve Cenevizliler, Türklerin bire bir ilişkide buldukları ilk Batılı kavimlerdir.

1453'ten sonra Avrupa'da başlayan Rönesans'tan, güzel sanatlar, bilim ve fen alanlarıyla toplumsal ve siyasal kuruluşlar etkilenmişlerdir.

Kara Mehmet Paşa'nın Viyana'ya yaptığı sefer heyetine katılan Evliya Çelebi, Avrupa'yla ilişkilerimizi konu edinen bir eser yazmıştır. O, bu eserinde, Viyana ziyareti sırasında oradaki ordunun, düzenli ve disiplinli olduğunu, onların, askerî alanda çok iyi düzenlenmiş savunmayı güçlendirici sistemleri bulunduğunu bildirmektedir.

28 Çelebi Mehmet Efendi ise, 1721'de gittiği Paris'le ilgili padişaha sunduğu sefaretnamesinde, Avrupa'da yeni teknikler, bilim kurulları, askerî okullar, hastaneler, rasathaneler, teşrihhaneler, limanlar, karantina yöntemleri, hayvanat bahçeleri, park, tiyatro ve opera gibi hiç bilinmeyen eğlence yerleri bulunduğunu belirtir.

Said Mehmet Efendi, İstanbul'a dönünce aslen Macaristanlı olan Müteferrika İbrahim Efendi (1674-1745)'yle görüşüp, bir matbaa kurulması için, Vezir-i Azam İbrahim Paşa'ya (1662-1730) başvurmaya karar vermişlerdir. O, Müteferrika İbrahim Efendi'yle birlikte matbaanın kurulma gerekçesini açıklayan *Vesilet-üt-Tıbaa* ismiyle bir risale yazarak dilekçelerini sadrazama sunmuşlardır.

Damad İbrahim Paşa bir encümen huzurunda incelediği başvuruyu uygun bulmuş ve konuyu şer'î görüşü alınmak üzere, Şeyhul İslâm Abdullah Efendi'ye havale etmiştir. O da, yapılabilecek olası itirazları göz önünde bulundurarak dinsel bazı kitapların dışında lügât, mantık, heyet, tarih, coğrafya, edebiyat, tıp ve felsefe alanında yazılan kitapların basılabileceği konusunda fetva verir. Bu fetvaya dayanarak çıkan bir fermanla 1727 Temmuz'unda matbaa kurulumu ve Türkçe eserler basılmaya başlanır.

Kurulan matbaada, XVI. asır sonları bilginlerinden Vanlı Mehmed Bin Mustafa'nın, *Vankulu Lügatı* ismiyle 31 Ocak 1729'da çevrilen *Sıhah-i Cevheri'si*, bin nüsha ve ciltsiz olarak basılan ilk eserdir.

Kâtip Çelebi'nin *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfari'l-Bihâr*, İbrahim Müteferrika'nın çevirdiği *Tarih-i Seyyah*, Aristo ve Gazi'nin fikirlerinin bir çeşit özeti olan *Usûlü'l-hikem fî Nizam-il-Âlem* (Ülken, 1966: 17), İbrahim Müteferrika'nın *Füyûzât-ı Mıknatıyye*, Kâtip Çelebi'nin *Cihannüma'sıyla Takvimü't-Tevarih'i* ve *Nâima Tarihi* gibi eserler bu matbaada basılmıştır.

1699'da imzalanan Karlofça antlaşmasıyla birlikte Batı'nın askerî, teknolojik ve eğitim yönünden üstünlüğü anlaşıldığından, bazı devlet adamları, Osmanlı ordusunun askeri tekniğinin yenileştirilmesi gerektiğine inanıyorlardı. Bu nedenle III. Mustafa (1757-1773) döneminde, askerî alanda ordunun Batı esasına göre düzenlenmesi üzerinde durulur. Yapılacak yenilikler konusunda, Baron de Tott isimli Macar asıllı bir Fransız ajan padişaha yardımcı olur. Baron de Tott'un, mühendishanede verdiği dersler; Osmanlıların, Avrupa bilim ve tekniğiyle açık bir şekilde ilk buluşması sayılır.

III. Selim (1789-1807)'in dönemi, yenileşme ve kuruluşları Avrupalılaştırma fikrinin yerleşme zamanıdır. O, yenileşme ve Batılılaşma hareketlerinde ilk olarak Yeniçeri ocağının yanında Avrupa yöntemleriyle eğitim gören yeni bir ordunun kurulması ve bu ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için Batılıların fenni harp kitaplarının getirilmesi işini ele alır.

II. Mahmut (1808-1839) döneminde 1825'te Yeniçeri ocağı kaldırılmış (Berkes, 1973: 142) ve yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla yeni bir ordu kurulmuştur. 1828'de Askerî Kâtipler mektebiyle Tıbhane mekte-

bi açılmıştır (Ergin, 1977:336). 1828 veya 1829'da Cerrahhane kurulmuştur. Sağlık alanında karantina yöntemi ne geçilmiştir. 1839'da II. Mahmut'un emriyle çiçek aşısı uygulamasına başlanmıştır.

Hükümet şûrası, adliye işleri yüksek meclisi ve askeri şûra dairesinden ibaret olan üç meclis kurulmuştur. Sadrazamlık, Başvekile dönüştürülmüştür. Bakanlıklar birbirlerinden ayrılmalarına rağmen, İç İşleri, Dış İşleri ve Maliye bakanlıkları dışındaki bakanlıklar, Milli Eğitim'e bağlanmıştır. Şeyhulislâmlık, hükümet yönetimi dışında bırakılarak, İslâm milletinin din görevlisi haline getirilmiştir. 1838'de ilkokullara öğretmen, tıbbiye ve harbiyeye okur yazar öğrenci yetiştirmek gayesiyle Rüştiye okulları açılmıştır.

1848'de kılık kıyafette yenilikler yapılmıştır. Böylece her derecedeki memurların mesai ve tatil günlerinde giyecekleri kıyafetler belirlenmiştir. Gaye devlet memurlarına şekil vermek olduğundan esnafın kıyafetleri hariç tutulmuştur. Memurların fes giymeleri kabul edilmiştir.

FELSEFİ AKIMLAR

Tanzimat'tan önceki dönemlerde eğitim ve öğretim kurumları olan medreselerin ders programlarında fels feye yer verilmiştir. 19. asrın Türk fikir adamlarının metotları, kuralları, düşünülüş ve ele alınış şekilleri belli olan felsefe sistemlerini kendilerine has yöntemlerle ortaya koyduklarını söylemek doğru ve isabetli olmayacağından, sadece rasyonalizm, pozitivizm ve materyalizm gibi felsefi akımları göz önünde bulunmaktadır.

Rasyonalizm

Rasyonalizm, doğru bilginin kaynağının akıl olduğunu, iyi ve doğru eylemin akılla belirleneceğini, insan hak ve hürriyetinin akılla sağlanacağını savunan felsefi görüştür. Bu felsefi görüşün Türk düşüncesinde, bazı şair ve yazarlarda yansımaları şöyledir;

İbrahim Şinasi

1826'da İstanbul'da doğmuştur. Babası, Bolulu Mehmet Ağa'dır. Küçük yaşta Tophane kalemine giren İbrahim Şinasi, orada İbrahim Efendi'den İslâmi bilimleri öğrenmiştir. Fransız uzman Chateaufort'tan Fransızca dersi almıştır. 1849'da Paris'e gitmiş ve 1855'te İstanbul'a dönünce Meclis-i Maarif üyeliğine atanmıştır. Reşit Paşa'dan yardım görmesi, Ali Paşa'nın kendisine karşı cephe almasına neden olmuştur. Sakalını kestirmedeği gerekçesiyle Ali Paşa tarafından görevden alınmıştır. Şinasi, ilk Batı şiiri örneği olan *Tercüme-i Manzume*'yi 1859'da yayımlamıştır. 1861'de İbrahim Agah'la birlikte *Tercüman-ı Ahval*'i çıkarmıştır. *Divan*, onun, ilk Batı şiiri örneği sayılır. *Divan*'ındaki Reşit Paşa kasidesi Ali Paşa'yı kızdırdığından Meclis-i Maarif üyeliğinden alınmıştır. Düşünsel faaliyetlerini kendisinin çıkardığı *Tasvir-i Efkâr*'da sürdürür. Görevden alındıktan sonra Paris'e gitmiştir. Şinasi, burada **Tı** harfine kadar bir lügat yazmıştır. Ayrıca Paris'te kendisinden düşünsel etki aldığı Ernest Renan'la tanışmıştır. 1870'de İstanbul'a dönen Şinasi, 1871'de ölmüştür.

Münacat ve Kaside'lerden örnek olarak verilen beyitlerde o, âlemin, sanatkarane bir şekilde Tanrı tarafından yaratıldığı ve bu konu üzerinde akıl yürütme yapıldığı zaman, bunun rahatlıkla anlaşılacağı düşüncesindedir.

Hoca Tahsin Efendi

Hoca Tahsin Efendi, 1811'de Arnavutluk'tan Çamlık'ın Filat kazasına bağlı Ninat Köy'ünde doğmuştur. İlk öğrenimini babasından almıştır, İslâmi ve Arabi bilimleri, Doğu edebiyatını tahsil etmiştir.

Mustafa Reşid Paşa (1800-1858) tarafından birkaç arkadaşıyla birlikte Avrupa dil ve bilimlerinin öğrenimini yapmak üzere Paris'e gönderilmiştir. 1857'de Paris'te, Mekteb-i Osmani öğretmenliği yapmış, geceleri Fransızca dersi almış, yüksek okullarda, fizik, kimya, biyoloji, matematik ve astronomi derslerini takip etmiştir. 1861'de yurda dönen Hoca Tahsin Efendi, 1862'de tekrar devlet tarafından elçilik imamlığı göreviyle görevlendirildiği için Paris'e gider. Onun bu ikinci Paris devresi, 28 Şubat 1869'da İstanbul'a dönmesiyle sona erer.

1868'de yeni açılan Darü'l-fünûn'un müdürlüğüne tayin edilir. 1871'de sanayinin teşvik edilmesi gayesiyle Darü'l-fünûn'da bir konferans verilmesini sağlar. Konferans sonrası yapılan tartışmalar nedeniyle, müdürlük görevinden alınır. 1881'de vefat etmiştir.

Tarih-i Tekvin Yahud Hilkat, Psikoloji Yahud İlm-i Ahvâl-i Ruh, Esâs-ı İlm-i Heyet, Esrâr-ı Abu Hava, Heyet-i Âlem, Mürebbi-i Etfâl, Gülliver Nam-ı Müellifin Seyahatnamesi (çeviri), *Miratüssemâ, Nevamis-i Tabîiye* (çeviri) gibi eserleri vardır. 1296'da *Mecmua-ı Ulûm* adında bir mecmua çıkarmıştır. Bu mecmuada, onun tarih-i hututa dair *Eklâmü'l-Akvâm* başlıklı bir yazısı bulunmaktadır. Hoca Tahsin'in, yıldızlar evreniyle ilgili bir şiiri de *Esâs-ı İlm-i Heyet* isimli eserinde yer almaktadır.

Hoca Tahsin, bütün ilimlerin aletin anlama kuvveti olduğu düşüncesindedir. Ona göre, akıl, ruh, idrak, karam, hüküm, düşünme, fikir, anlayış, duyum vb. leri ilmin tabirleridir.

İdrak işlerini tespit etme hususunda acımız bulunmasına rağmen, geçmişten bugüne kadar bu hususta kabul edilenleri dört başlık altında toplayabiliriz:

- Dış dünyadaki varlıklardan, dolaysız veya dolaylı olarak anlama kuvveti aletleri üzerinde meydana gelen tasavvur,
- Organlar vasıtasıyla sinirlerin, duyum üzerinde meydana getirdikleri izlenim,
- Sinirler yardımıyla beyinde meydana gelen etki ve tasavvur,
- Ruhun irade dediğimiz fiilinin meydana geliş ve işleyiş şekli ki, bu, diğer tesirlerin tersinedir.

Ona göre, ruhun iki yönden iki kuvveti vardır; bunlardan birisi idraktır ki; fizik ötesi alemde, diğeri de faal yettir ki, o da görünen alemde olduğu için, hem etki eden ve hem de etkilenen olmuş olur. Birincisine teorik, diğerine uygulamalı akıl denir. İdrak dörde ayrılır:

- Maddenin parçalarını idrak etmekten ibaret olan duyumlama.
- Maddi parçaları tahayyül etme.
- Beş duyardan biriyle algılanamayanları algılamak demek olan vehmetme.
- Maddelerin ve kısımların, parçaların gayrılarını idrak etmekten ibaret olan düşünme.

O, "bir tek idrakın dahi, önce duyum, sonra tahayyül etme, bundan sonra da düşünme olduğunu" söyler.

Pozitivizm

Pozitivizm, olayların meydana geliş şartlarını inceleyerek, onlar arasındaki ilişkilerde benzerlikler bulan ve onların, birbirlerini takip edişlerinde birini diğerine bağlayan, duyumlarla hissedilen olayların dışındaki olaylarla ilgilenmeyen, duyumlarla hissedilenlerle elde edilen bilgilerin dışındaki bilgilere pek değer vermeyen, deneyle doğruluğu ortaya konulmamış her türlü bilgiyi geçersiz kabul eden, hissedilebilir olayları ve onların kanunlarını deney metodu vasıtasıyla incelemeyi konu edinen, her şeyde hakikat ve menfaati arayan veya özellikle zevkleri ve maddi menfaatleri ön planda tutan, düşüncenin metafizik kayıtlardan ve hatta her türlü metafizik problemlerden tamamıyla kurtarılmasını isteyen, bilgi işlerinin empirik bilimler örneğine göre elde edilmesini esas hedef olarak gören bir felsefi akımdır.

Beşir Fuad

İlk öğrenimini Fatih Rüştüyesi'nde yapar Burada Arapça ve Farsça'yı öğrenmiştir. *Kur'an'ı*, Fransızca çevirisinden öğrenmiştir. 1862-1867 yılları arasında öğrenimini Suriye'de Cizvit Mektebi'nde sürdürmüştür. 1867-1870 yılları arasında Askerî İdadî öğrenimini yaptıktan sonra, 1871'de Harbiye Mektebi'ne girmiştir. Harbiye'den mezun olduktan sonra, Yaveran-ı Hazret-i Şehriyarî görevinde bulunmuştur. 1875-1876 Sırp savaşlarına, 1877-1878 Osmanlı Rus savaşına, Girit isyanları sırasında oradaki eşkiya hareketlerini bastırmaya fiilen katılmıştır. 1881-1882 yıllarında İstanbul'da kolağası olarak, Harbiye Levazımat-ı Umumiyesi dairesi teftiş heyeti komisyonunda üyelik yapmıştır. Askerîyedeki son görevi, Haydarpaşa Hastanesi hesaplarının incelenmesine memur olarak tayin edilmesidir. 5 Şubat 1887'de intihar ederek ölmüştür.

Beşir Fuad, *Envâr-ı Zekâ*, *Haver*, *Güneş*, *Ceride-i Havadis*, *Tercüman-ı Hakikat* ve *Saadet* gazetelerinde yazılar yazmıştır ki *Bebek*, *Binbaşığı Davet*, *Birinci Kat*, *Beşer*, *Mebhas-ı Kihf* ve *Netayici*, *Mektubat*, *İntikad* ve *Voltaire* isimli telif eserleri vardır. Beşir Fuad, *Bir Lokma Ekmeğin Tarihi*, *Bedreka-ı Lisân-ı Fransevî*, *Miftah-ı Usul-ı Talim*, *Usul-ı Talim*, *Almanca Muallimi*, *İngilizce Muallimi*, *Soytarı* ve *Cinayetin Tesiri* isimli eserleri çevirmiştir.

O, Ahmet Mithat Efendi'ye yazdığı mektubunda, felsefi mesleğini bilmeyenlere eserlerinde isimlerini verdiği filozoflara bakılmasını tavsiye etmiştir. Onun eserlerinde, Emile Litre (1801-1881), Claude Bernard, Herbert Spencer, Diderot (1713-1784), D'alembert (1717-1783), De La Matrice (1709-1751) ve Ludwig Büchner (1824-1899) gibi filozofların isimleri geçmektedir ki, bu isimler ya materyalist ya da pozitivist görüşe sahip olan filozoflardır.

Ona göre Zola, fizyolojiyi canlandıran Claude Bernard'ın, *Tıpta Tecrübe Usûlüne Giriş* isimli eserinde ortaya koyduğu esas ilkeleri, edebiyata uygulamakla, bir çok yerlerinde sadece tabip ifadesini, "hikâye-i nüvis" sözünü değiştirmekle yetinmiştir.

Beşir Fuad, deneyin önemi üzerinde dururken, Claude Bernard'ın, "Eser ve olayları değiştirmeksizin, yani tabiat bunları bize ne şekilde arz ediyorsa, öylece incelemek için, basit ve bileşik inceleme vasıtalarını bunlara uygulayana gözlemci, herhangi bir maksatla, eser ve tabii hadiseleri değiştirmek, yani tabiatın bize arz edemediği, durum ve şekillerde, bunları zuhur ettirmek için, basit ve bileşik inceleme vasıtalarını kullanana tecrübe eden ismi verilir."

Beşir Fuad, tasvir edilmesi istenilen bir olayı, bu metoda bağlı kalarak, hakikat ve doğa dairesi çerçevesinden çıkarmadan aynen ortaya koyabilmek için, ne kadar bilgi ve incelemeye ihtiyaç bulunduğu hesaba katıldığında, bu yola giren bir yazarın meziyetinin küçülmeyeceğini, tam tersine artacağını, yükseleceğini ileri sürer.

O, "Felsefeye dair tavsiye edeceğim, eserler mütalaa edildikten sonra, eserin şairane olan kısımları düşünürümüzden tard ile yalnız ciddi kısımlarını hifzedersiniz" (B. Fuad, 1302a: 20) demektedir. Burada Beşir Fuad, şairane kelimesiyle, metafiziği kastetmektedir.

Beşir Fuad'ın, 19. Asır Türk aydınları üzerinde etkisi olduğunu söylemek biraz zordur. Ancak II. Meşrut yet'ten sonraki yıllarda pozitivist ve materyalist düşünce dünyasına bağlı olduğu bilinen Baha Tevfik, Ahmet Nebil, Subhi Edhem, Dr. Abdullah Cevdet, Celal Nuri İleri gibi düşünürlerin onun takipçileri olduğu ifade edilebilir. *Servet-i Fünun* dergisinde pozitivist düşünürler tanıtılmış ve onlar hakkında bilgiler verilmiştir. *Ulum-u İktisadiye* ve *İçtimaiye Mecmuası* gibi dergiler de bu fikirlerin tanıtıldığı dergiler olmuştur

Milli Eğitim Teşkilatında görev alan hocalardan Ahmet Şuayb (1876-1910), Hukuk Mektebinde hocalık yapmış, II. Meşrutiyetten sonra Maarif Meclisi üyeliğine getirilmiş ve İstanbul Maarif Müdürlüğü görevinde bulunmuştur

Materyalizm

Materyalizm, maddecilik düşüncesini benimseyerek yegane varlığın madde olduğunu, madde dışında hiçbir cevherin bulunmadığını, maddi ve manevi gerçekliğin, özünün ve temelinin maddede bulunduğunu, zihinsel ve tabiatüstü hiç bir şeyin olmadığını, her şeyin hareket halindeki maddeyle veya madde ve enerji ile açıklanabileceğini, bütün niteliksel farklılıkların niceliksel farklılıklara indirgenebileceğini kabul eder.

Fransız sefiri Mac Forlane, bu kütüphanede, Baron d'Holbach (1723-1789)'ın "Sisteme de la Nature" ünün olduğunu, bu kitaptan da, özellikle Tanrı'nın olmadığı, ruhun ölmezliği inancının imkânsızlığının gösterildiği kısımlarının, öğrenciler tarafından okunduğunu görünce şaşırıldığını (Berkes, 1973:205-206, Korlaelçi, 2002: 161, Akgün, 2005a: 82-83) belirtiyor. Bu durum 1860'larda materyalizmin ülkemize girmesi için gerekli şartların hazırlanmış olduğunu gösterir.

Niyazi Berkes, Hoca Tahsin'le ilgili olarak, "Dogmalara karşı ve düşün özgürlüğüne dönük materyalist felsefeler eğilimli Bektaşiler gibi, o da, Avrupa'da o zaman çok moda olan Ludwig Büchner'in yazdığı *Madde ve Kuvvet* adlı eserin Fransızca çevirisinden çok etkilenen bir kişi olmuştu" (Berkes, 1973: 210) demektedir.

Beşir Fuad, "Mevcutatın herhangi birini inceleyecek olursak her şeyden önce iki şey dikkatimizi çekecektir: Madde ve Kuvvet! Şu iki kelimenin haiz olduğu önemi takdir edebilmek için o isimle zuhur eden bir kitabın felsefe aleminde yeni bir tarih oluşturduğunu beyan etmek yeterlidir" (B. Fuad, M. Naci, 1304b:70) demektedir ki, bu ifadeler, Ludwig Büchner'in alınmıştır.

Beşer adlı eserinde, anatominin ilkelerinin evrim geçirdiği sıralarda gösterdikleri neticeleri, genel bir şekilde ifade etmek için hayat kuvveti deyimini biyolojide daimi olsa bile, bundan maddenin özelliği ile atomların hareketlerinin özel bir şeklini alması gerektiğini vurgular. Hatta o, gözlemlenen varlıkların, biyolojide, gerek özele ve gerekse genele ait olsun, bunların fiziksel ve kimyasal unsurlardan ve belki de, sadece mihanik unsurlardan ibaret olduğu görüşünü de ileri sürmektedir.

Materyalizm konusunda müphem mesajlar veren bir diğer düşünür, Ahmet Mithat Efendi (1844-1912)'dir. Onun kendi çıkardığı *Dağarcık* dergisinde yazmış olduğu bazı makaleler, materyalist anlayışları çağırıştırdığından, ağır suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Örneğin, Dıvardan Bir Sada, Veladet, İnsan, İnsan- Dünyada İnsanın Zuhuru başlıklı yazılarında, şuurlu ve sistemli olmaktan uzak materyalist, hatta evrimci anlayışlar vardır.

UZLAŞIMCI BİR FİKİR ADAMI AHMET CEVDET PAŞA

1822'de Lofça'da dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimini burada yapmıştır. 1839'da öğrenimini tamamlamak üzere İstanbul'a gitmiştir. Fatih Camiinde derslere devam etmiş ve öğrenimi esnasında İslâmi bilgilerin yanında modern bilgiler de almıştır. Miralay Nuri Bey'e Muhtasar, Meani, Kadı Mir gibi kitaplar okutmuş, kendisi de ondan hesap, cebir, logaritma, usul-ı hendese mecmuatü'l mühendis ve oktant risalesi, İshak Efendi'nin ulum-ı riyaz yesi gibi yeni yöntemler üzerine ulum-ı riyaziye dersleri almıştır. Bu arada Gelenbevi'nin *Burhan*'ını okumuştur. 1845'te müderris olmuştur. Murat Molla tekkesine giderek Farsça dersleri yanında Murat Molla'dan mesnevi okumuştur. Tasavvuf edebiyatıyla ilgili olarak Muhiddin Arabi'yi okumuştur. Bu arada şair Fehmi'nin konağına devam etmiştir. Tavsiye üzerine Reşit Paşa'nın çocuklarına ders vermek üzere konağa devama başlamıştır. Ali ve Fuad Efendilerle yakın dost olmuştur. Reşit Paşa, onu bazı devlet işlerinde kullanmıştır.

1850'de Meclis-i Maarif üyeliğine ve Darülmualimin müdürlüğüne atanmıştır. 1851'de *Kavaid-i Osmaniye* isimli eserinin Padişah Abdülmecid'den basılması emri alınmıştır. 1855'te Tarih'in ilk üç cildini yazması üzerine Süleymaniye rütbesine geçmiş ve vakanüvis olmuştur. 1855'te, *Kitabü'l - Buyû* yazmaya başlamıştır. 1856'da Galata mollası olmuştur. 1857'de Mekke payesi almıştır.

1861'de, iki meclisin birleştirilmesiyle kurulan Meclis-i Vala'ya üye olmuştur ve İşkodra komiserliğine atanmıştır. 1862'de Bosna Hersek müfettişliğinde, 1865'te Kozan ıslahatında ve Meclis-i Hazain'de üye olarak görevle dirilmiştir. 1866-1868 arasında Halep valiliğinde bulunmuştur. 1868'de Divan-ı Ahkam-ı Adliye reisliğine atanmıştır. 1870'de atandığı Bursa valiliğinden alınmıştır. 1871'de Şuray-ı Devlet Tanzimat dairesi reisi ve ıslahat komisyonu üyesi olmuştur. 1873'te Maarif-i Umumiye nazırlığına atanmıştır. İdadiler için *Miyar-ı Sedat* ve *Kavaid-i Türkiye* isimli eserlerini yayınlamıştır. Bir sene sonra Şuray-ı Devlet Mülkiye dairesi reis yardımcılığına atanmıştır. 1874'de Yanya'ya tayin edilmiştir. 1875'te ikinci defa Maarif nazırı olmuştur. Ancak sonradan bu görevi, uzun sürmeyen Divan-ı Ahkam-ı Adliye nazırlığına dönüştürülmüştür. 1876'da Bulgaristan'a inceleme için gönderilmiş, ancak iki ay sonra İstanbul'a dönmüştür. 1876'da tekrar Suriye valiliğine atanmıştır. Ancak aynı yıl Ticaret nazırlığı ile İstanbul'a çağırılmıştır. 1879'da adliye nazırı olmuştur. 1880'de hukuk mektebini açmıştır. 1885'de Rumeli-i Şarkî komiserliğinde görevlendirilmiştir. 1886'da tekrar Adliye nazırı olmuştur. Girit Fermanı komisyonuna reislik yapmıştır. 1890'da azledilmiştir. 1895'te vefat etmiştir.

Cevdet Paşa, hem medrese ve hem de modern bilim yönünü temsil eder. Kurucu, yapıcı ve uzlaştırıcı bir kişiliğe sahiptir. Avrupa'ya hayran ve medeniyetçidir. Gelişmecidir, ancak örf ve adeti yok sayacak gelişmeciliğin karşısındadır. İlk adliye nazırı olarak hukuk mektebinin açıcısıdır. Ömrünü tarafsızlığa adanmıştır. Yeni kanunların çoğunun; yani ceza, ticaret ve arazi kanunlarının yapıcısıdır. İdarede, teşkilatta, kanun hazırlamakta, araştırmacı özelliğe sahiptir. Onun tek gayesi, mevcudu bilmek açıklamaktır.

Onun tarih anlayışı, çevirisini yaptığı İbn-i Haldun'un *Mukaddime*'sine dayanır. Onun eserleri arasında en önemlisi hiç şüphesiz, *Mecelle*'dir. Eser, genel hükümler şeklindeki bir ön sözleşme, satış, kira, kefillik, havale, rehin, emanet, hibe, gasp, hacir, ikrah, şirket, vekalet, sulh, ibra, dava vb. isimleri altında 16 kitap halinde hazırlanmıştır. Bütün halinde 73 bab ve 1851 maddeden ibarettir. *Mecelle* sayesinde eski mahkemelerdeki karışıklık, fetvalar ve oylar arasındaki çelişki ortadan kalkmıştır. Hukuk Fakültesi ile Mülkiyede ders kitabı olarak okutulan *Mecelle*, Türk Medeni Kanununun 17 Şubat 1926'da yürürlüğe girinceye kadar Türk mahkemelerinde önemini sürdürmüştür.

DEVİRİMCİ BİR FİKİR ADAMI ALİ SUAVİ

1839'da İstanbul'da doğmuştur. Davutpaşa Rüştüyesi'nde ve ardından Medresede öğrenim görmüştür. İlk görevi yoklama kaleminde kâtipçiliktir. Sonra Bursa Rüştüyesi'yle, Simav ve Filibe Rüştüyesi'nde öğretmenlik, ayrıca Filibe'de ticaret mahkemesi reisliği yapmıştır. Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce bilir. M. Philippe'le Muhbir gazetesini çıkarmıştır. Yeni Osmanlılarla birlikte Avrupa'ya gitmiştir. Londra'da *Muhbir*, Paris'te *Ulum*, *Bab-ı Ali* gazeteleriyle Fransızca olarak *République*'i çıkarmıştır. Bir İngiliz kadınla evlenmiştir. *Ulum*, gazeteden ziyade 64 sayfalık el büyüklüğünde bir dergidir. Abdulhamit döneminde Galatasaray Sultanisi'ne müdür olarak atanmıştır. Galatasaray'daki müdürlük görevinden alındıktan sonra Maarif nazırı Vehbi Paşa'nın konağında korunmuştur. 1878 yılında Çırağan Sarayı baskınında öldürülmüştür.

O, İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin, "Kur'an her milletin kendi dilinde okunabilir" sözünden hareketle *Kur'an*'ı Türkçe okumak gerektiğini ileri sürer. Hatta hutbelerin Arapça okunmasına karşı çıkar. Hilafet kurumunu kabul etmeyen Suavi, Peygamber'in halife diye bir vekil bırakmadığını, hiç kimsenin vekil olmak iddiasında bulunamayacağını, halife unvanının sadece Hz. Ebu Bekir'e ait olduğunu söyler.

Ali Suavi, dinsel kanunlara karşı laikliği, mutlak idareye karşı cumhuriyeti, Osmanlıcılığa karşı da Türkçülüğü savunur. Dilin güçlüğüne harflerden değil, dilin yapısından kaynaklandığını, bu nedenle Latin alfabesine geçilebileceğini belirtir.

MUHAFAZAKÂR MEŞRUTİYETÇİ BİR FİKİR ADAMI NAMIK KEMAL

1840'da Tekirdağ'da doğmuştur. Babası Mustafa Asım, annesi ise Nesime Hanımdır. 10 yaşında dedesi ile birlikte Kars'a gitmiştir. İstanbul'a dönüşünde Memduh Faik ve Hayret gibi şairlerle tanışmıştır. Hersekli Arif Hikmet'in evinde şairler toplantısına katılmıştır. Gümrük kalemine memur olarak girmiştir. Şinasi'yle tanışması eski şiir tarzından vazgeçmesine ve fikirlerinde değişiklikler olmasına neden olmuştur. Mehmet Mansur'dan Fransızca ve H. Fanton'dan da hukuk dersi almıştır. Fikir arkadaşlarıyla birlikte Paris'e kaçmıştır. Burada Fransız romantiklerini yakından tanımıştır. *Diyojen* gazetesine fıkralar yazmıştır. Ebuzziya'yla birlikte *Tasvir-i Efkar*'da gazetecilik yapmışlar, *Hadika* ve *Sirac*'ı da çıkarmışlardır.

Bundan birkaç ay önce asıl siyasal faaliyetlerini yürüdüğü *İbret* gazetesi çıkmıştır. *İbret* 19. Sayıda kapatılmış, ancak Mithat Paşa sadrazam olunca gazete tekrar çıkmaya başlamıştır. Atandığı Gelibolu'dan gazeteye yazılar göndermiştir. *Vatan Yahut Silistre*'yi oynatması yönetimin tepkisini çektiğinden, eserin oynatılması yasaklanmış ve Magosa'ya sürülmüştür. Namık Kemal'de bu sırada dinsel duygular canlanmıştır (Ülken, 1966:130-132, Tanpınar, 1976: 342-418). Abdulhamid devri başında İstanbul'a dönmüştür. Mithat Paşa ile tanışmış ve Devlet Şûrası

üyeliğine getirilmiştir. Kanunî Esasî encümeni de çalışmıştır. Bu encümde Padişah'a "Şüpheli gördüğü her vatandaşı memleketten uzaklaştırma hakkını" veren maddeye itiraz etmiştir. Bundan sonra Midilli'ye sürülmüştür. Görevi Midilli'den Rodos'a, oradan da Sakız'a nakledilmiştir. Burada 1888'de zatüreden vefat etmiştir. Onun şiirlerinin dışında *Vatan Yahut Silistre*, *Zavallı Çocuk*, *Akif Bey*, *Gülnehal*, *Celeddin Harzemşah*, *Karabela* gibi tiyatro eserleriyle *İntibah* ve *Cezmi* isimlerinde yazılmış romanları bulunmaktadır.

Namık Kemal, *İbret* gazetesindeki "Avrupa Medeniyetinden İbret Dersi Almak" isimli yazısında, bu medeniyet bilginli bir bakışın, dayanışmayı doğuracağını, dayanışmanın okullaşmaya götüreceğini, okullaşmanın bilgile dirmeyi, bilgilenmenin tezgâhları, tezgâhların fabrikayı, fabrikaların bankayı, bankanın ise refahı ve zenginliği getireceğini ileri sürer. O, "Kavimler Anlaşması" isimli yazısında; Osmanlı toplumu için, aynı coğrafya üzerinde hukukta birbirine eşit, çıkarda ortak, dilde, ırkta, fikirlerde farklı parçaların birleşmesinden meydana gelmiş bir toplumdur demiştir.

O, "Umumî Hukuk" isimli yazısında, bu hukuku, bir toplumun gerek başka toplumlarla, gerekse kendi bireyle ilişkilerinden ileri gelen kaideler olarak tanımlar.

Ona göre, yönetici ve memur sınıfları dışındaki bireylerin birbirlerine ve genele karşı sahip olduğu yapma gücünün manevi ifadesine kamu sanısı denir. Siyaset biliminde kamu sanısı, halkın bir problemde birleştiği genel kanaattir. Ülkemizde kamu sanısı yoktur iddiasında bulunan *Hakaik* dergisi, kamu sanısından ne kastedildiğini anlamamaktadır. Böyle bir iddiada bulunabilmek için Türkiye tarihine bakmak gerekir. Ona göre, *Hakaik* dergisi, kamu sanısı fiilde işlememektedir anlamında kamu sanısı yoktur diyorsa, sadece kendi döneminde görülen fikir karışıklığına ibret gözüyle bakması, bu iddianın ne kadar yersiz olduğunu gösterecektir.

Namık Kemal, "Aile" isimli yazısında, orta halli bir ailenin evine gidilir ve nasıl yaşadığına bakılırsa, neler tespit edilebilir, bunun üzerinde duruyordur.

O, "Medeniyet" isimli yazısında, eski filozoflara dayanarak medeniyetin, insanın toplum halinde yaşaması anlamında alındığında, insandaki terakki yeteneğinin toplum halinde ortaya çıkmasından dolayı, insan hayatı için doğal bir şey olduğunu söylemektedir. O, *Hürriyet* gazetesinde çıkan yazılarında meşveret yöntemi hakkındaki fikirlerini verir. Bu yazılarında o, Şuray-ı Devlet (Danıştay), Şuray-ı Ümmet (Kanun Kurucu Meclis), Senato konularını ele alıp işlemektedir. Ayrıca mektuplarına yapılan itirazlara da cevaplar vermektedir.

Namık Kemal, "İbret" isimli yazısında, Fransızların doksan yıl önce insan haklarını dünyaya yaymaya başladıklarını, bilimsel teorilerin uygulama alanına girmesinden itibaren buhar gücünü ve elektriği keşfettiklerini, denizde ve karada mesafeleri kısalttıklarını, hava gazı ile geceyi gündüze kattıklarını, tıbbın akıl durdurucu gelişmeler kaydettiğini, hukukun kamu sanısının himayesine girdiğini, bilgi tasavvur sınırlarının sonuna ulaştığını, iktisat biliminin işleri böldüğünü, bir çocuğun bile artık eski işçilerden fazla ürün verdiğini, sanatın insan gücünün üstüne çıkmak sevdasına tutulduğunu, ticaretin şaşılacak bir itibar kazandığını, bin şirketten zengin kimseler, bir devletten güçlü şirketler doğduğunu belirtmektedir.

Bu Özetin tamamını, Çıkmış Sorularını, Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/turkiyede-sosyoloji-ady212u?search=SOS313U>